

Merkkiteos *okei*-partikkelista

Emma Betz, Arnulf Deppermann, Lorenza Mondada & Marja-Leena Sorjonen (toim.): *OKAY across languages. Toward a comparative approach to its use in talk-in-interaction*. Studies in Language and Social Interaction 34. Amsterdam: John Benjamins 2021. 440 s. ISBN 978-90-272-0815-6.

Toisinaan eteen osuu teos, jonka koko idea vaikuttaa samanaikaisesti triviaalilta ja mahtipontiselta. Teokseen tutustuttuaan huomaa kuitenkin kaivanneensa kyseistä teosta, ymmärtävänsä sen kirjoittamisen päämääriä ja arvostavansa lopputulosta. Juuri tällainen on Emma Betzin, Arnulf Deppermannin, Lorenza Mondadan ja Marja-Leena Sorjosen toimittama kokoomateos *OKAY across languages: Toward a comparative approach to its use in talk-in-interaction*. Teoksen tavoitteena on alaotsikkonsa mukaisesti vertailla OKAY-partikkelin ilmentymien käyttöä yhteensä kolmessatoista eri kielessä ja ennen kaikkea tehdä näkyväksi ilmauksen vuorovaikutuksellisia ja toimintaa jäsentäviä käytäntöjä.

Amerikan merkittävimäksi kielikeksinnöksi mainittu OKAY (tai suomalaisittain *okei*) on ollut kielentutkijoille kiinnostava tutkimuskohde menetelmästä tai tutkimussuuntauksesta riippumatta. Kieli yhdistää maailmoja, ja *okei* ylittää kielirajoja. Johdannossa Emma Betz ja Marja-Leena Sorjonen mainitsevat, että erään tulkinnan mukaan vuonna 1839 bostonilaisessa satiirisessa sanomalehtijutussa ensiesiintymisensä saaneesta kirjainlyhenteestä (*o.k. oll korrek*) on tullut mahdollisesti maailman levinnein sana (s. 1–2). Suomeen ilmaisu rantautui 1930-luvulla, ja *Kielitoimiston sanakirjaan* se hyväksyttiin vuonna 2012 (s. 205–206, alaviite 1).

Itselleni ensimmäisiä pysyviä Euroviisumuistoja on Riki Sorsan Suomen edus-

tajana vuonna 1981 esittämä ”Reggae OK”, joka epäilemättä laskelmoi kappaleen nimen yleismaailmalliseen tunnistettavuuteen – siinä suuremmin onnistumatta. Jos Riki Sorsan Eurooppaan lähettäneen suomalaisen asiantuntijaraadin reaktio kappaleeseen olikin innostunut ja samastumista osoittava *okei*, oli eurooppalaisten raatien *okei* huomattavasti laimeampi ja varautuneempi. Tällaiseen ”innostuneisuuden”, ”laimeuden” tai ”pettymyksen” rakentumiseen vuorovaikutustilanteissa teos tarttuu tukeutumalla keskustelunanalyttiseen tutkimusperinteeseen, jossa pyritään osoittamaan, kuinka vuorovaikutuksessa *okeilla* vastaanotetaan tietoa, ilmaistaan ymmärrystä sekä suljetaan toimintoja tai siirrytään niiden välillä. *Okein* tunnistettava ja yli kielirajojen jaettu luonne ruokkii puolestaan kirjan vertailevaa otetta ja saa kysymään, esiintyykö eri kielten välillä eroavaisuuksia muussakin kuin ilmaisun kirjoitusasussa.

Teoksen rakenteesta

Teos koostuu toimittajien temaattisen johdantoluvun sekä aineistoon ja menetelmiin pureutuvan luvun lisäksi kymmenestä teosta varten kirjoitetusta tutkimusartikkelista. Betzin ja Sorjosen kirjoittama johdantoluku tarjoaa seikkaperäisen katsauksen aiempaan tutkimukseen sekä luokittelun *okein* käytöstä arkikeskusteluissa ja erilaisissa institutionaalisissa yhteyksissä eri kielissä. Aiemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että *okein* avulla puhujat voivat muun muassa vastaanottaa tietoa sekä hallita sekventiaalisia siirymiä, aiheeseen palaamista ja sekvenssin sulkemista. Näihin toimintoihin keskitytään myös käsillä olevassa teoksessa, aiemman tutkimuksen jättämät katvealueet kuitenkin kattaen.

Johdantoa seuraavassa luvussa Arnulf Deppermann ja Lorenza Mondada esittelevät teoksessa käytetyn poikkeuksellisen laajan aineiston. Aineistokokoelman varhaisimmat äänitteet ovat puhelin-keskusteluja keskustelunanalyysin syntyaajoilta 1960-luvulta; uusimpiin kuuluu kirjoittajien vastikään keräämiä videonauhoituksia, jotka mahdollistavat puheen lisäksi kehollisen toiminnan tarkastelun. Luvussa esitellään niin ikään ne kriteerit ja analyysimenetelmät, joita tarkasti noudattaen *okeihin* kohdistuva vertaileva keskustelunanalyttinen tutkimus on ollut mahdollista toteuttaa. Koska kyseessä on englanniksi kirjoitettu teos, jossa aineistona on useita eri kieliä, on hyvä, että erityistä huolellisuutta on noudatettu aineiston kääntämisessä ja glossauksessa. Näin tutkitun kielen rakenteet ja konteksti välittyvät lukijalle, mutta aineistokatkelmien vertailtavuus kuitenkin säilyy. Esimerkiksi eri kielten erilaiset prosodiset piirteet on huomioitava, sillä muutoin teoksen holistiseksi nimetty näkökulma ei toteutuisi. Vertailevan näkökulman kannalta onkin hyödyllistä, että kaikista teoksessa tarkasteltavista kielistä on runsaasti aiempaa keskustelunanalyttistä tutkimusta.

Teoksen varsinaiset tutkimusartikkelit on jaoteltu kolmeen osioon, joista ensimmäinen (”Generic sequential uses of OKAY across languages”) kartoittaa *okein* tehtäviä puhejaksojen hallinnoimisessa kahden artikkelin voimin. Artikkelien otsikot kertovat fokukselta kussakin kappaleessa: Betzin ja Deppermannin artikkeli ”OKAY in responding and claiming understanding” tarkastelee vastaamista ja ymmärryksen osoittamista, Mondadan ja Sorjosen ”OKAY in closings and transitions” puolestaan *okein* käyttöä puhejaksojen sulkeamisessa ja toimintojen tai jaksoiden välisissä siirtymissä. Vaikka kyseisten artikkeleiden pääkirjoittajiksi on nimetty teoksen toimittajat, kirjoittamiseen ovat osallistuneet kaikki teoksen yhteensä

21 kirjoittajaa. Tämä on erinomainen esimerkki keskustelunanalyysin yhteisöllisestä luonteesta: ”lainaamalla” ja ”ristiin-analysoimalla” on mahdollista tehdä yleisiä, kielestä riippumattomia tulkintoja. Aineistokatkelmien kielten ja kontekstien vaihtuessa tiheään lukijan on luontevaa ja tarkoituksenmukaista keskittyä *okein* säännönmukaisuuksiin, esimerkiksi riittävän tai alustavan ymmärryksen osoittamisen ja odotuksenvastaisuutta ilmentävän vastaanoton eroihin.

Seuraavan osion ”OKAY in specific languages” neljä tekstiä käsittelevät *okein* käyttöä tietyissä kielissä ja teoksessa aiemmin esitettyjä havaintoja täsmentäen. Kahdessa ensimmäisessä artikkelissa käsitellään erityisesti prosodian merkitystä amerikanenglannissa (Elizabeth Couper-Kuhlen) ja tanskassa (Søren Sandager Sørensen & Jakob Steensig). Aino Koiviston ja Marja-Leena Sorjosen tarkastelussa on puolestaan uutta tietoa tuoviin vuoroihin vastaaminen suomessa. Kirjoittajat sitovat havaintojaan vakuuttavasti laajaan responssipartikkeleihin kohdistuvaan tutkimuserinteeseen suomen kielessä (esim. Sorjonen 2001; Koivisto 2017). Onkin helppo nähdä tämän luvun hyödyt erityisesti suomalaisia keskusteluja analysoiville tutkijoille ja opiskelijoille – siinä määrin runsaasti *okei* esiintyy suomalaisissa aineistoissa.

Osion päättävässä korean- ja japaninkielistä aineistoa analysoivassa luvussa (Satomi Kuroshima, Stephanie Hyeri Kim, Kaoru Hayano, Mary Shin Kim & Seung-Hee Lee) tarkastellaan kahdennettujen ilmaisujen (esim. *okhe okhe*) käyttöä niin kutsutuissa kolmansissa vuoroissa kahden eri toiminnon välisissä siirtymissä. Vaikka suomenkieliselle lukijalle hyppy äidinkielestä itselle täysin vieraseen kieleen on osion kahden viimeisen luvun välillä raju, teoksen koherenttius auttaa tässäkin ylittämään ne haasteet, joita voi tulla eteen vieraskielisen aineiston tulkinnassa.

Viimeisen, *okeita* spesifeissä toiminnallisissa tilanteissa käsittelevän osion artikkelit tuovat tarkasteluun yhtäältä puheen institutionaalisen toimintakontekstin ja toisaalta vuorovaikutustilanteisiin oleellisesti kytkeytyvän kehollisen toiminnan. Ana Cristina Ostermann ja Katariina Harjunpää tarkastelevat *okeita* (brasilianportugalissa *oquei*) puhujien keinona tuottaa samanlinjaisuutta ja edistää näin meneillään olevaa toimintaa neuvontapuhelinkeskusteluissa. Tällainen institutionaalinen konteksti rutiininomaisine agendoineen ja siirtymineen näyttäytyy luontevana *okein* ilmenemiskontekstina. Elwys De Stefani ja Lorenza Mondada taas analysoivat sitä, miten kehollinen ja kielellinen toiminta jäsentävät toimintojen välisiä siirtymiä muun muassa opastetuilla kaupunkikierröksillä. Tällaista ”vuorovaikutuksen paikallisekologiaa” (engl. *the local ecology of the interaction*) tarkastelevat myös Leelo Keevallik ja Matylda Weidner, joiden viron- ja puolan-kielisissä aineistoissa *okei* liittyy keholliseen toimintaan velvoittaviin direktiiveihin ja niihin vastaamiseen: kirjoittajien mukaan *okeilla* tuotetaan molemmissa kielissä välitön direktiivin noudattamista ennakoiva sanallinen responssi tilanteissa, joissa varsinainen direktiivin edellyttämä toiminta on pitkäkestoista tai edellyttää valmistelevia toimenpiteitä.

Vaikka jo useissa aiemmissa luvuissa on sivuttu esimerkiksi katsekontaktin tai kehollisen toiminnan (esim. nyökkäämisen) suhdetta *okein* käyttöön, tuovat Henrike Helmer, Emma Betz ja Arnulf Depermann teoksen päättävässä luvussaan vakuuttavaa lisänäyttöä ja tarkennuksia näiden käytäntöjen yksityiskohtiin, kuten nyökkäyksen suuntaan ja täsmälliseen ajoitukseen. Jokainen viimeisen osion luvuista toimii mainiosti itsenäisenä tutkimusartikkelina, mutta kirjoittajien keskityminen *okein* tehtäviin vuorovaikutuksen ylläpitämisessä sitoo osion kirjoitukset toimivaksi kokonaisuudeksi.

Apua analyysiin

Vaikka teosta voi lukea yleissivistävänä esityksenä *okein* vuorovaikutuksellista tehtävistä, se antaa lukijalleen myös apuvälineitä tutkimuksen tekemiseen ja aineiston analysointiin: teos tarjoaa hyödyllistä tietoa ja tukea esimerkiksi sen suhteen, miten puhujat orientoituvat keskustelussa uutta tietoa tuoneeseen toimintaan tai vuoroon ja miten *okei* vaikuttaa keskustelun etenemiseen. Teoksen reilut 130 aineistoesimerkkiä osoittavat, että kontekstuaaliset, prosodiset tai sekventiaaliset tekijät sekä vuoron asema suhteessa laajempaan toimintajaksioon määrittävät *okein* tulkintaa.

Vaikka aineistojen erityispiirteitä ko koavia taulukoita ja erityisesti äänenkorkeuden muutoksia havainnollistavia F0-kuvioita hyödynnetään runsaasti ja asiasanahakemisto on sinänsä kattava, jäin kaipaamaan oman muistini tueksi jonkinlaista työkalua jäljittää painetusta kirjasta tietyt kriteerit täyttäviä aineistoesimerkkejä (esim. tapaukset, joissa *okei*-ilmaus eri kielissä tuotetaan kysymysvastaus-sekvenssin kolmantena vuorona laskevalla intonaatiolla). Tällainen toive taulukosta tai hakemistosanojen yhdistelmästä voi olla epärealistinen, mutta toisaalta teoksen aineistokatkelmia koostessa tekijöillä lienee ollut jokin keino jäsentää ja hallita näinkin laajaa aineistokokoelmaa, josta on sitten poimittu havainnollistavat esimerkit teokseen.

Teos saa keskustelunanalyttisesti orientoituneen lukijan peilaamaan *okeista* esitettyjä havaintoja oman aineistonsa vastaaviin esiintymiin; itse päädyin tarkastelemaan *okein* käyttöä simuloituun rikospaikkaharjoitukseen liittyvässä aineistokokoelmassani, jonka avulla selvitän poliisin tehtäväorientaatiota asiakas kohtaamisissa. Seuraavassa katkelmassa poliisipartio toimittaa kuolinviestiä omaiselle (O). Ennen kuin poliisi (P) ehtii kertoa tehtävänsä, O tarjoaa poliisien läsnäolon syyksi

riitelevää naapuripariskuntaa. P kuitenkin kieltää asian koskevan naapureita. Katkelmassa *okei* esiintyy kahteen kertaan: riveillä 6 ja 8.

01 P: ei tul[tu niissä asioissa.]
02 O: [siis mä oon soit]tanu
03 monta kertaa siitä
04 ku siis ne aina tappelee
siellä ja,
05 (0.5)
06 P: okei, (.) selv[ä.]
07 O: [te] ette tullut
08 siis sen *takia°. (.) okei.

Katkelman ensimmäisellä *okei*-partikkelilla (r. 6) on tasainen intonaatiokuvio, ja sillä P vastaanottaa O:n antamaa informaatiota tappelevista naapureista. Tällaisenaan se indeksoisi tiedon vastaanottamista ja alustavaa ymmärrystä ja kutsuisi O:ta kertomaan lisää naapureiden aiheuttamasta häiriöstä (vrt. esim. arvioitavan teoksen s. 150). Koska partiolla on kuitenkin nyt hoidettavanaan toinen tehtävä, lisätieto naapureista lykkäisi varsinaiseen asiaan palaamista. P jatkaakin vuoroaan *selvä*-ilmauksella, joka sulkee pois tällaisen mahdollisen lisäselvitykseen kutsuvan tulkinnan. Myös O:n vuoro riveillä 7–8 valmistaa kolmannen position vuorolle tyyppilliseen tapaan sulkemaan toimintalinjaa ja palauttamaan vetovastuun poliisille. Vuorossa esiintyvä, itsenäisen prosodisen yksikön muodostava *okei* laskevalla intonaatiolla (r. 8) indeksoi siirtymää mahdollistavaa riittävää ymmärrystä (vrt. esim. s. 203, 215). Keskustelu jatkuu myöhemmin vuorolla, jossa P ilmoittaa lähiomaisen kuolemasta. *Okei*-lähtöinen analyysi näyttäisi tukevan argumenttia kohtaamisten poliisivetoisuudesta.

Kuten teoksessa toistuvasti muistutetaan, mikään yksittäinen tekijä, esimerkiksi intonaatio tai sävelkorkeus, ei sellaisenaan selitä *okein* käyttötarkoitusta. Systemaattisesti tarkasteltuna teos antaa kuitenkin arvokasta taustatukea tut-

kijalle siitä, mistä tulkinnoilleen kannattaa hakea todistearvoa edellä esitetyn esimerkin tavoin. Teos innoittaneekin muitakin lukijoita kuin allekirjoittanutta kaivamaan esiin omia aineistojaan ja testaamaan niihin kirjassa esitettyjä havain- toja, tulkintoja ja argumentteja.

Lopuksi

OKAY across languages on johdonmukaisesti etenevä, ajallisesti ja kielellisesti poikkeuksellisen laajaan aineistoon perustuva teos. Se on vahva näyttö keskusteluanalyysiin nojaavien tutkijoiden yhteistyön hyödyllisyydestä. Teoksen voi sijoittaa jatkumolle esimerkiksi Peter Auerin ja Yael Maschlerin (2016) toimittaman NU/NÅ-diskurssipartikkelia eri kielissä käsittelevän teoksen kanssa, sillä molemmissa kantavana ideana on tarkastella suhteellisen samanlaisen kielellisen aineksen käyttöä yli kielirajojen. Toinen kiinnostava yhtymäkohta on John Heritage ja Marja-Leena Sorjosen toimittamaan teokseen *Between turn and sequence: Turn-initial particles across languages* (2018), jota *Virittäjään* arvioidessaan Mia Raitaniemi (2020: 151) viittaa eräässä kirjan artikkelissa esitettyyn huomioon siitä, ettei englannin ja ruotsin *okay*- ja *okej*-partikkeleita voida suoraan rinnastaa. Yhdessä arvioitavan kokoelman kanssa nämä teokset ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka keskustelututkimuksessa on mahdollista koota yksittäisiä, tiettyyn kieleen ja kielenkäyttötilanteeseen kohdistuvia havain- toja yhteen kielenkäytön systemaattisiksi kuvauksiksi.

Arvioitavan teoksen kiistaton ansio on lisäksi vertailevan kielen tutkimuksen asetelman ja kysymysten tuominen keskusteluanalyysin rinnalle. Konferenssi-esityksissä ja datasessioissa tunnistamme usein vieraskielisissä aineistoissa itsellemme tuttua kielellistä ainesta. Nämä huomiot jäävät kuitenkin köykäisiksi il-

man kattavampaa vertailevaa aineistoa. Betzin ja kumppaneiden toimittama teos antaa selkeät suuntaviivat siihen, miten vastaavia kielellisiä aineksia tulisi lähestyä systemaattisesti.

Teos palvelee selkeimmin keskustelunanalyttisesti suuntautuneita tutkijoita. Hyvin toimitetun ja loogisesti etenevän teoksen perusargumenttien ja päätelmien seuraaminen käy kuitenkin tutkimusperinteeseen perehtymättömältäkin lukijalta, sillä keskustelunanalyysin keskeiset periaatteet ja käsitteet on avattu hyvin. Suomen kieltä taitavan opiskelijan voi kuitenkin olla hyvä aloittaa kirjaan tutustuminen Aino Koiviston ja Marja-Leena Sorjosen luvusta, joka antaa tutun vertailukohdan teoksen muille keskusteluille.

SAMU PEHKONEN
etunimi.sukunimi@polamk.fi

Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden tohtori ja Koneen säätiön apurahatutkija Poliisiammattikorkeakoulussa.

Lähteet

- AUER, PETER – MASCHLER, YAEL (toim.) 2016: *NU/NÅ. A family of discourse markers across the languages of Europe and beyond*. Berlin: de Gruyter.
- HERITAGE, JOHN – SORJONEN, MARJA-LEENA (toim.) 2018: *Between turn and sequence. Turn-initial particles across languages*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kielitoimiston sanakirja*. Kolmas, uudistettu painos. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 170. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus 2012.
- KOIVISTO, AINO 2017: Uutta tietoa vai oivallus? Eräiden dialogipartikkeleiden tehtävistä. – *Virittäjä* 121 (4) s. 473–499.
- RAITANIEMI, MIA 2020: Keskustelunanalyysien kooste vuoronalkuisista partikkeleista. – *Virittäjä* 124 (1) s. 147–151.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.

Keskusteluja eläimistä ja eläimen kanssa

Rea Peltola, Anni Jääskeläinen & Katriina Harjunpää (toim.): *Kieli ja eläin. Vuorovaikutusta ja kielioppia monilajisissa yhteisöissä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1474. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2021. 446 s. ISBN 978-951-858-424-0.

Ihmisen ja eläimen suhdetta on tarkasteltu yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä kiihtyvällä tahdilla tällä vuosituhanella. Tutkimuksen tarvetta perustelevat muutokset eläinten asemassa ja niihin suhtautumisessa länsimaisissa yhteiskunnissa: tuotantoeläinten oikeuksista ja hyvinvoinnista sekä lihansyönnistä keskustel-

laan laajasti, ja toisaalta lemmikkieläinten määrä kodeissa kasvaa ja ihmiset kulluttavat niihin yhä enemmän rahaa. Tuotantoeläimet ovat siirtyneet laitospäin yksiköihin, ja useimmat suomalaiset kohtaavat niitä lähinnä kaupan hyllyille päätyneinä tuotteina. Lemmikkieläimet taas käsitetään osaksi perhettä.

Ihmistieteelliset eläintutkijat ovat julkaisseet suomalaisten eläinsuhteesta tällä vuosituhanella useita kokoelmia (esim. Kainulainen & Sepänmaa 2009; Aaltola & Keto toim. 2015; Räsänen & Schuurman 2020), mutta kielentutkimuksen menetelmin ihmisen ja eläimen suhdetta on Suomessa tarkasteltu toistaiseksi vähän. Tä-